

1. Temat: Związki wyrazowe.

Blżej języka

Jak łączą się wyrazy w zdaniu?

Na rozgrzewkę

- Do wymienionych słów dodaj wyrazy podrzędne, tak aby powstały związki wyrazowe.

bajka (o czym?) → ?	lis (jaki?) → ?
dorastanie (czyje?) → ?	opowiada (co?) → ?

Przypomnienie

- Wyrazy w zdaniu łączą się w **związki wyrazowe**. Składają się one z wyrazu określanego, zwanego **nadrzędnym**, oraz wyrazu określającego, czyli **podrzednego**. Wyraz podrzędny uzupełnia treść wyrazu nadrzędnego.
- W zdaniu można wyróżnić **związek główny** – podmiotu z orzeczeniem – oraz **związki poboczne**, czyli wszystkie pozostałe związki wyrazowe.

Przykład:
Moja siostra oddała książkę do biblioteki.

siostra podmiot	← co zrobiła? → → kto? ←	oddała orzeczenie	}	związek główny
siostra wyraz nadrzędny	← czyja? →	moja wyraz podrzędny	}	związki poboczne
oddała wyraz nadrzędny	← co? →	książkę wyraz podrzędny	}	
oddała wyraz nadrzędny	← dokąd? →	do biblioteki wyraz podrzędny	}	

Czas na ćwiczenia

- W podanym zdaniu wskaż wyrazy, które tworzą związki wyrazowe. Na jakie pytanie odpowiada w każdej parze wyraz określający?

Jutro rodzice Gabrysi zabiorą tam swoje dzieci.
- Utwórz zdanie z podanych związków wyrazowych.

dostałem (co?) → zestaw	urodziny (które?) → jedenaste
dostałem (od kogo?) → od dziadka	zestaw (czego?) → klocków
dostałem (z jakiej okazji?) → na urodziny	zestaw (jaki?) → duży

229

Związki wyrazowe

Nowa wiadomość

Wyrazy w zdaniu tworzą trzy rodzaje związków: zgody, rządu i przynależności.

- **Związek zgody** to taki związek, w którym wyraz podrzędny dostosowuje swoją formę do formy wyrazu nadrzędnego. Oznacza to, że formy obu wyrazów są ze sobą **zgodne** pod względem liczby, rodzaju, przypadku, osoby. Związkami zgody są zazwyczaj związki podmiotu i orzeczenia oraz niektóre związki z przydawką.

Przykłady:

mama	co zrobiła?	kupiła
lp., r. żeński	← kto?	lp., r. żeński
mamie	→	mojej
C. lp., r. żeński	czyjej?	C. lp., r. żeński
panem	→	Kowańskim
N. lp., r. męski	którym?	N. lp., r. męski

- **Związek rządu** to związek, w którym wyraz nadrzędny wymaga od wyrazu podrzędnego, by wystąpił w określonym przypadku. Oznacza to, że wyraz nadrzędny **rządzi** przypadkiem wyrazu podrzędnego. W związkach rządu występują dopełnienie lub przydawka.

Przykłady:

używam	→	komputera	(nie: komputer)
rządzi dopełniaczem	czego?	D.	B.
liść	→	salaty	
rządzi dopełniaczem	czego?	D.	
pojemnik	→	na cukierki	
rządzi bliźnikiem w wyrażeniu przyimkowym	na co?	B.	
wierny	→	ideom	
rządzi celownikiem	czemu?	C.	

- **Związek przynależności** to związek, w którym wyraz podrzędny nie jest rządzony przez wyraz nadrzędny ani nie musi się z nim zgadzać pod względem formy. W związku tym wyraz podrzędny, będący okolicznikiem, jedynie przynależy do wyrazu nadrzędnego.

Przykłady:

szedł	→	daleko	zmęczony	→	mocno	ładnie	→	bardzo
gdzie?			jak?			jak?		

3. Czym różnią się podane zdania? Jak zmiana formy przydawki wpłynęła na zmianę znaczenia?
Siostra Teresa pojechała do Krakowa. Siostra Teresy pojechała do Krakowa.
4. Odczytaj zdania, wstawiając wyrazy z nawiasów w odpowiedniej formie. Użycia jakiego przypadku domagają się czasowniki?
Zawodnik dotknął (piłka). Komentarz na forum dotknął (dziewczyna).

Nowa wiadomość

- Niektóre wyrazy w zdaniu nie tworzą żadnych związków składniowych. Są to wyrazy **poza związkami w zdaniu**, które pełnią jednak ważne funkcje.
 - Najczęściej służą zaakcentowaniu pewnych wyrazów w zdaniu albo wyrażają uczucia mówiącego bądź jego stosunek do treści wypowiedzenia.
 - **Do wyrazów poza zdaniem** należą:
 - wyrazy wtrącone, na przykład: *owszem, co prawda, na pewno, oczywiście, tymczasem, więc, wtem,*
 - wykrzykniki, na przykład: *cześć, och, ach, hej, ha, halo,*
 - wołacze, czyli bezpośrednie zwroty do adresata, na przykład: *Marto, Kamilu, słuchaczu.*
- Przykłady:
Spóźniłem się, niestety, na mecz. Hurra, zdobyłem pierwsze miejsce! Dzieci, posprzątajcie pokój.

Uwaga! Wyrazy wtrącone wydzielamy przecinkiem lub przecinkami, albo myślnikiem lub myślnikami. Po wykrzyknikach i wołaczach stawiamy przecinek lub wykrzyknik.

5. Wskaż wyrazy poza związkami w zdaniu. Określ funkcję każdego z nich.
Mamo, czy możemy iść do skateparku [czytaj: skejtparku]? Wrócimy, oczywiście, przed dwudziestą. Co najważniejsze, będzie z nami ciocia Witka. Och, nie mogę się już doczekać!
6. Rozwiń podane wypowiedzi wyrazami poza związkami w zdaniu.

Wymyśliliśmy nową zabawę.

Jestem głodna.

Trochę się przestraszyłam.

7. W którym wypowiedzeniu z każdej pary podkreślone słowo jest wyrazem poza związkami w zdaniu, a w którym – wchodzi w związek składniowy?
- Prawda zawsze wyjdzie na wierzch.
Dobrze zrobiłem to zadanie, prawda?
 - Wynieś, proszę, śmieci.
Proszę o wyrozumiałość.

Polecenia:

1. Zapisz temat w zeszyte.
2. Przeczytaj „Przypomnienie”. Jeśli możesz wklej je do zeszytu.
3. Zrób pol. 1 i 2.

2. Temat: Gdzie postawić przecinek?

Interpunkcja

Przecinek w zdaniu pojedynczym – przypomnienie wiadomości

Na rozgrzewkę

- Zapisz w zeszyte ułożone z rozsypanek wyrazowych zdania. W każdym z nich wstaw przecinek.

Weronika wystąpią Antek telewizyj. w Krysia i

jest znana skromna. Aktorka ale bardzo

Przypomnienie

W zdaniu pojedynczym przecinek stawiamy:

- przed spójnikami: *ale, lecz, czyli, tylko, a* (w znaczeniu przeciwstawnym),
Przykłady:
Rozdanie nagród odbędzie się wkrótce, ale jeszcze nie w tym tygodniu.
Byliśmy niewyspani, lecz szczęśliwi.
Konkurs wygrała najstarsza osoba w rodzinie, czyli babcia.
Mogłam tam pójść, tylko po co?
Ten utwór jest krótki, a taki trudny do zapamiętania.
- pośród części zdania odpowiadających na to samo pytanie, czyli najczęściej w wyliczeniach,
Przykłady:
Asia, Marcin, Marta jadą na konkurs filmowy.
Przeczytam kilka pięknych, mądrych utworów Czesława Miłosza.
- po rzeczownikach występujących w wołaczach, a także po słowach wyrażających okrzyki, na przykład: *ach, halo, hej, oj*.
Przykłady:
Agnieszko, miło cię widzieć!
Ach, jaka wspaniała pogoda...
Hej, co u ciebie słychać?

Czas na ćwiczenia

- Wskaż w zdaniach miejsca, w których należy postawić przecinki.
 - Wygrałam książkę, płytę CD i plecak.
 - Uroczystość odbędzie się nie dziś, lecz jutro.
 - Marzę o wycieczce do Włoch, Francji i Grecji.
 - Zwycięzca zagrał etюдę, sonatę i dwie koledy.

232

Przecinek w zdaniu pojedynczym

Przypomnienie

W zdaniu pojedynczym przecinka nie stawiamy:

- między wyrazami odpowiadającymi na różne pytania,

Przykład:

Kolejna (która?) przygodowa (jaka?) książka okazała się dobrym wyborem.

- przed spójnikami: *i, a* (w znaczeniu *i*), *oraz, lub, albo, ani, czy*.

Przykład:

Zjem naleśniki albo pierogi.

Uwaga! Gdy spójnik powtarza się w zdaniu po raz drugi i kolejny, stawiamy przecinki przed powtórzonymi spójnikami.

Przykład:

Nie mam ani parasola, ani kaloszy, ani kurtki przeciwdeszczowej.

2. Przepisz podane zdania do zeszytu i uzupełnij je zgodnie z zamieszczonymi wskazówkami.

- Lubię książki [?]. ← Podaj trzy cechy.
- Marzę o podróży do [?]. ← Podaj nazwy trzech miast.
- Pod chołnkę chcę dostać [?]. ← Wymień trzy przedmioty.

3. Przeczytaj tekst. Powiedz, gdzie brakuje przecinków.

Widziałem dzisiaj Majkę. Spotkałem ją pomiędzy budynkiem kina a gmachem teatru. Wyglądała pięknie cudownie wspaniale! Jest niewysoka jednak śliczna. Wpatrywałem się w nią kilka minut więc zdecydowanie za długo. Zauważyła mnie. Podeszła. Rozmawialiśmy krótko lecz ciekawie. Potem ją odprawałem – daleko bo aż do domu. Byłem zawstydzony ale bardzo szczęśliwy. Ach chyba się zakochałem.

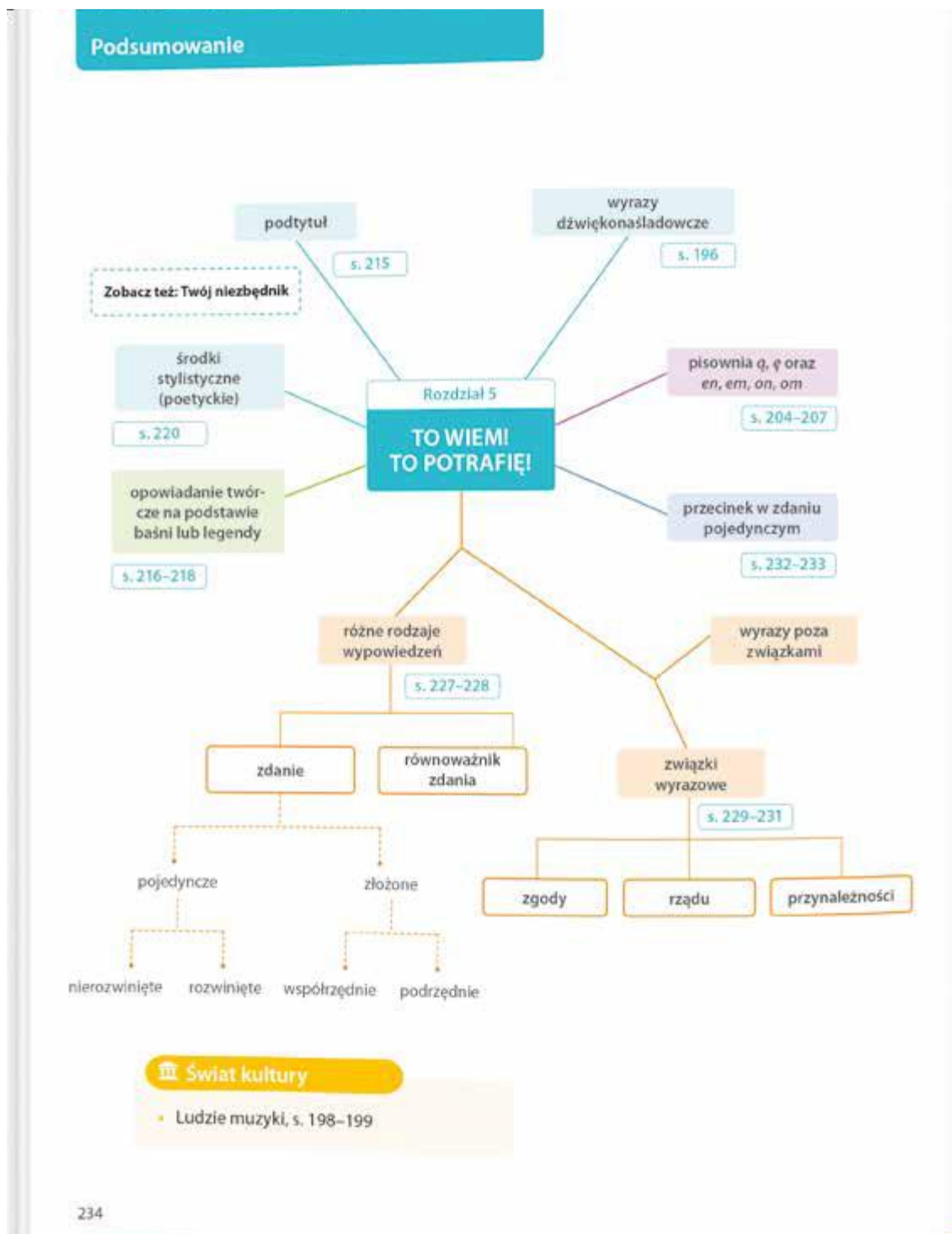
4. Gdzie w wypowiedziach powinny się znaleźć przecinki?

- Tańczyłem i z Anią i z Agatą i z Karoliną.
- Hej poczekać na mnie!
- Pracuję wolno ale solidnie.
- Babciu życzę Ci wesółych świąt!

Polecenia:

1. Zapisz temat w zeszycie.
2. Zrób ćwiczenie „Na rozgrzewkę”.
3. Przeczytaj „Przypomnienie” str. 232 i 233.
4. Wklej je do zeszytu, jeśli możesz.
5. Zrób ćw. 1, 2 i 4.

3. Temat: Czas na powtórzenie wiadomości z rozdziału 5.

Polecenia:

1. Zapisz temat w zeszyte.
2. Jeśli możesz wydrukuj wykres podsumowujący rozdział 5.
3. Przypomnij sobie, o czym była mowa w rozdziale 5 podręcznika.

4. Temat: Być w mocy dobrych uczynków.

6 A było to dobre

Przyjrzyj się obrazowi, a następnie odpowiedz na pytania.

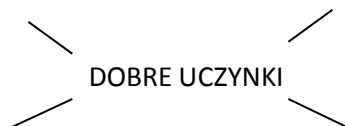
1. Jaką sytuację przedstawiła artystka? Opowiedz o namalowanej scenie, zwracając uwagę na sposób ukazania postaci oraz zastosowane kolory.
2. Jakie, Twoim zdaniem, emocje wyrażają twarze osób stojących w kolejce do maszyny? Uzasadnij swoją opinię.
3. Na czym, według Ciebie, polega działanie maszyny?
4. Komu i gdzie przydałaby się taka maszyna w rzeczywistym świecie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Monica Blatton [czytaj: monika blatton],
Maszyna do wytwarzania dobrych uczynków

olej na płótnie
50 x 40 cm
kolekcja prywatna
XXI wiek

Polecenia:

1. Zapisz temat w zeszycie.
2. Uzupełnij graf

3. Wyjaśnij, co to jest bezinteresowne działanie.
4. Przyjrzyj się obrazowi. Zwróć uwagę na jego tytuł.
5. Postaraj się zrobić pol. 1, 2 i 3.

5. Temat: Biblijny początek świata.

A było to dobre

Zanim przeczytasz

- Zapoznaj się z podanym fragmentem tekstu. Następnie wyjaśnij, dlaczego ludzie od zawsze dążyli do wyjaśnienia tajemnicy początku świata.

Od zawsze ludzie pragnęli rozwikłać tajemnicę powstania świata. Wszystkie kultury i religie próbowały w różny sposób ją objaśnić. Dziś astronomowie domyślają się, jak narodził się kosmos. Jedną z teorii mówi, że wszechświat powstał w wyniku eksplozji zwanej Big Bangiem (czytaj: big bengiem). W ciągu ułamka sekundy energia stała się materią, z której powstały Ziemia, Słońce oraz inne planety i gwiazdy.

LEKTURA
OBOWIĄZKOWA

CO BYŁO
NA POCZĄTKU?

Stworzenie świata

Fragment Księgi Rodzaju z Biblii Tysiąclecia (Rdz 1,1–31 oraz 2,1–4¹)

Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem² i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru³ wód, a Duch Boży unosił się nad wodami.

Wtedy Bóg rzekł: „Niechaj się stanie światłość!”. I stała się światłość. Bóg, widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności. I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień pierwszy.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj powstanie sklepienie⁴ w środku wód i niechaj oddzieli ono jedne wody od drugich!”. Uczyniwszy to sklepienie, Bóg od-

dzielił wody pod sklepieniem od wód ponad sklepieniem; a gdy tak się stało, Bóg nazwał to sklepienie niebem.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień drugi.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukaże powierzchnia sucha!”. A gdy tak się stało, Bóg nazwał tę suchą powierzchnię ziemią, a zbiorowisko wód

Kilka słów o Biblii

Biblia to zbiór ksiąg religijnych uznawanych przez chrześcijan za święte. Zawiera najważniejsze prawdy wiary chrześcijańskiej dotyczące Boga, jego syna Jezusa oraz Ducha Świętego. Biblia, nazywana także Pismem Świętym, dzieli się na Stary Testament oraz Nowy Testament. W Starym Testamencie znajduje się między innymi opis stworzenia świata i człowieka. W Nowym Testamencie przedstawiono głównie życie i naukę Jezusa oraz działalność jego uczniów – apostołów.

¹ Rdz 1,1–31 oraz 2,1–4 – „Rdz” to skrót od tytułu księgi. Pierwsza cyfra oznacza numer rozdziału, a kolejne liczby po przecinku wskazują na numery wersetów.

² *Bezład* – brak ładu, nieporządek, bałagan.

³ *Bezmiar* – ogromna, niedająca się zmierzyć przestrzeń lub liczba czegoś.

⁴ *Sklepienie* – powierzchnia przypominająca kształtem łuk.

nazwał morzem. Bóg, widząc, że były dobre, rzekł: „Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona”. I tak się stało. Ziemia wydała rośliny zielone: trawę dającą nasienie według swego gatunku i drzewa rodzące owoce, w których było nasienie według ich gatunków. A Bóg widział, że były dobre.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień trzeci.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj powstaną ciała niebieskie, świecące na sklepieniu nieba, aby oddzielały dzień od nocy, aby wyznaczały pory roku, dni i lata; aby były ciałami jaśniejącymi na sklepieniu nieba i aby świeciły nad ziemią”. I tak się stało. Bóg uczynił dwa duże ciała jaśniejące: większe, aby rządziło dniem, i mniejsze, aby rządziło nocą, oraz gwiazdy. I umieścił je Bóg na sklepieniu nieba, aby świeciły nad ziemią; aby rządziły dniem i nocą i oddzielały światłość od ciemności. A widział Bóg, że były dobre.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień czwarty.

Potem Bóg rzekł: „Niechaj się zaroją wody od istot żywych, a ptactwo niechaj lata nad ziemią, pod sklepieniem nieba!”. Tak stworzył Bóg wielkie potwory morskie i wszelkiego rodzaju pływające istoty żywe, którymi zaroily się wody, oraz wszelkie ptactwo skrzydlate różnego rodzaju. Bóg, widząc, że były dobre, pobłogosławił je tymi słowami: „Bądźcie płodne i mnożcie się, abyście zapełniały wody w morzach, a ptactwo niechaj się rozmnaża na ziemi”.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień piąty.

Potem Bóg rzekł: „Niechaj ziemia wyda istoty żywe różnego rodzaju: bydło, zwierzęta pełzające i dzikie zwierzęta według ich rodzajów!”. I stało się tak: Bóg uczynił różne rodzaje dzikich zwierząt, bydła i wszelkich zwierząt pełzających po ziemi. I widział Bóg, że były dobre.

A wreszcie rzekł Bóg: „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem podniebnym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi!”.

Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz,

na obraz Boży go stworzył:

stworzył ich mężczyzną i niewiastą.

A było to dobre

Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad ptactwem podniebnym, nad rybami morskimi i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi”. I rzekł Bóg: „Oto wam daję wszelką roślinę przynoszącą ziarno po całej ziemi i wszelkie drzewo, którego owoc ma w sobie nasienie: dla was będą one pokarmem. A dla wszelkiego zwierzęcia polnego i dla wszelkiego ptactwa podniebnego, i dla wszystkiego, co się porusza po ziemi i ma w sobie pierwiastek życia, będzie pokarmem wszelka trawa zielona”. I tak się stało. A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień szósty.

W ten sposób zostały ukończone niebo i ziemia oraz wszystkie zastępy jej [stworzeń].

A gdy ukończył w dniu szóstym swe dzieło, nad którym pracował, odpoczął dnia siódmego po całym swym trudzie, jaki podjął. Wtedy Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym; w tym bowiem dniu odpoczął po całej swej pracy, którą wykonał, stwarzając.

Po przeczytaniu

1. Uporządkuj informacje o stworzeniu świata opisanym we fragmencie Biblii. W tym celu przerysuj do zeszytu schemat i uzupełnij go odpowiednimi hasłami lub rysunkami.

- 2. Wskaż w tekście słowa, które Bóg wypowiadał, gdy stwarzał kolejne elementy świata. Jakiego rodzaju są to zdania? Co na ich podstawie można powiedzieć o Bogu? Jaką ma moc?
3. Wskaż w tekście fragmenty, które się powtarzają. Jaką funkcję pełnią te powtórzenia?

A było to dobre

Nowa wiadomość

Powtórzenie to dwukrotne lub wielokrotne pojawienie się tego samego elementu językowego w obrębie określonego odcinka wypowiedzi. Powtarzać mogą się pojedyncze słowa, całe zdania lub dłuższe fragmenty tekstu. Powtórzenie stosuje się, aby:

- podkreślić znaczenie danego fragmentu,
- ułatwić zapamiętanie tekstu,
- zwrócić uwagę na wyrażane w tekście uczucia,
- nadać utworowi bardziej wyrazisty rytm.

4. Jak Bóg ocenił swoje dzieło?

5. Jakimi słowami Stwórca pobłogosławił ludzi? Czym ich obdarzył?

6. Jak myślisz, czy opis stworzenia świata przedstawiony we fragmencie Księgi Rodzaju należy odczytywać dosłownie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

★ 7. Czym różni się opis stworzenia świata zawarty we fragmencie Biblii od opisu znanego z mitologii greckiej?

Polecenia:

1. Zapisz temat w zeszycie.
2. Wyjaśnij, czym jest Biblia? (Wikipedia).
3. Zapoznaj się z informacją w ramce „Zanim przeczytasz”.
4. Przeczytaj fragment „Stworzenie świata”.
5. Zrób pol. 1, napisz, co stworzył Bóg każdego dnia.
6. Przypomnij sobie, co to jest POWTÓRZENIE.
7. Zrób Pol. 4 i 5.